

بررسی آسیب های اجتماعی و راهکارهای مواجهه با آن از منظر قرآن کریم

وحید اکبری^۱، احمد رحمانی^۲، مصیب منوچهری^۳

۱- کارشناس ارشد علوم قرآن و حدیث دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم

۲- دکتری مذاهب کلامی دانشگاه ادیان و مذاهب قم

۳- سطح سه حوزه حوزه علمیه قم

چکیده

در قرآن کریم پیرامون آسیب های اجتماعی و راهکارهای پیشگیری و درمان آن آیات متعددی مطرح شده است، که با پیروی و به کار بستن و اطاعت از این آیات می توان یک جامعه انسانی را به سعادت و کمال رهنمون شد و تخلف و سرپیچی از این دستورات باعث بروز آسیب های جبران ناپذیری در اجتماعات بشری می شود و آن اجتماع را به فساد و تباهی سوق خواهد داد. در این راستا تبیین و پیاده سازی قوانین طبق این آیات می تواند یک جامعه انسانی را در برابر مشکلات و آسیب ها استوار سازد. و با اجرای دستورات الهی منطبق با موازین قرآنی می تواند حصاری امن در حوزه های مختلف و لایه های اجتماعی ایجاد نمود، که این مسئله باعث ترقی و پیشرفت آن جامعه در زمینه های کارهای معرفتی و اخلاقی و معنوی خواهد شد. در این مقاله با روش توصیفی - تحلیلی و از استفاده از منابع کتابخانه ای انجام شده است. در این مقاله نبایدهای اجتماعی قرآن در پنج حوزه، نبود امنیت جانی، نبود امنیت روانی، امنیت در پیوندهای اجتماعی، امنیت قضایی و امنیت اقتصادی با عناوینی همچون، تمسخر، عیب جویی، القاب زشت، بدگمانی، غیبت کردن، قطع رحم، شراب خواری و قمار بازی، بی عدالتی، گفتار ناشایست، بی توجهی به آسیب دیدگان، اختلاف در صراط مستقیم، اجرا نکردن دستورهای دین، مورد بررسی و کنکاش قرار گرفته است. و در پایان راهکارهای درمان و پیشگیری از جمله اصل برادری، دعوت یکدیگر به شکیبایی، عفو و بخشش، کمک به آسیب دیدگان، نظارت اجتماعی، ولایت پذیری، ایمان، تقوی، عبادت، تعلیم و تربیت، آموزه های دینی، انفاق و بخشش تدوین شده است. **واژگان کلیدی:** قرآن کریم، آسیب های اجتماعی، راهکارهای مواجهه

مقدمه

«انّ هذا القرآن یهدی للّتی هی اقوم»، (اسراء/۹)، «همانا این کتاب به استوارترین راه هدایت می کند.» بهترین راه تربیت و تهذیب افراد و متقن ترین شیوه حفظ و کنترل جامعه از کجرویها، بهره گیری از قرآن کریم است، زیرا فقط قرآن است که به استوارترین راه هدایت می کند. شریعت اسلام که برخاسته از «ثقل اکبر» یعنی قرآن کریم و ثقل اصغر یعنی «اهل بیت» است، چنین رسالتی را بردوش می کشد. قرآن کریم بسیاری از ابعاد گوناگون پیچیده ی بشر را قبل از آن که مکاتب روانشناسی قرن بیستم بخوانند درباره آدمی اظهار نظر کنند، روشن ساخته است. امروزه علم روان پزشکی، همان چیزهایی را تعلیم می دهد که پیامبران تعلیم می دادند. حتی پزشکان و روانشناسان دریافته اند که دعا، نماز و داشتن ایمانی محکم به دین، نگرانی، تشویش، هیجان و ترس را برطرف می سازد. (الابد کرالله تطمئن القلوب) (رعد/۲۸). همه ی انسان ها خواهان آرامش خاطر، و دوری از نگرانی های روحی افسردگی روانی هستند، زیرا هیچ عاملی همچون آرامش خاطر، در ایجاد شادابی و نشاط در انسان موثر نیست. نیز اموری مانند امیدواری به آینده شیرینی زندگی و موفقیت های بشر در زمینه های متفاوت، از آثار اطمینان قلبی و آرامش روحی هستند؛ همانطور که برعکس نیز، دغدغه های فکری و اضطراب های روحی، مانع زندگی شیرین و روشنایی دل انسان خواهند بود و از مهمترین عوامل غم و افسردگی بشر به شمار می آیند. به همین سبب، قرآن مجید نیز به ارزش آرامش درونی انسان ها اشاره می کند و می فرماید: هوالذی انزل السکینه فی قلوب المومنین: او کسی است که سکینه و آرامش خود را بر دل های مومنان نازل کرده است. خدواند متعال در سوره شمس، آیه های ۷ و ۸ می فرماید: "سوگند به روان و آن که برابرش ساخت و فجور و تقوا را به او الهام کرد". از دو آیه فوق استنباط می شود که اسلام بر خلاف برخی مکاتب بشری، نگرش بدبینانه ای نسبت به انسان ندارد. به علاوه، این استعداد را در او می بیند که راه پاکی، تقوا و خیر را در پیش گیرد. قرآن کریم بسیاری از ابعاد گوناگون در هر جامعه ای شیوه های مقابله با کجروی و درمان آن به نوع فرهنگ، آداب و سنن دین وابسته بوده و در یک کلمه به ایدئولوژی آن جامعه بستگی دارد. جامعه اسلامی هم از این قاعده اجتماعی مستثنا نبوده و سیستم قضایی و کیفری آن مبتنی بر شریعت اسلام است. سیاست های کنترلی در مقابله با انحرافات اجتماعی، تنها بخشی از معارف بلند دین اسلام است. راهیابی به درک ویژگی ها و شرایط سیاست های کنترلی که در عین مجازات و تنبیه مجرمان، اصلاح و بازپروری آنها را هم مد نظر قرار می دهد، طبق آیات و روایات اسلامی، در انسان توانایی خیر و شر وجود دارد و این فرد است که باید مسیر خود را برگزیند. در این مقاله هدف این است که موضوع آسیب های اجتماعی از منظر قرآن کریم را مورد بررسی قرار دهیم.

چهارچوب مفهومی

آسیب

آسیب، سازه یا فعلی است که در کارکرد و توانایی یک پدیده ضعف و خدشه ایجاد می کند؛ میزان نفوذ را کاهش می دهد و حیات، بقا و کارکرد ساختار آن را در چالش قرار می دهد؛ به گونه ای که امکان ادامه حیات آن با مشکل روبه رو می شود (هزارجریبی، بلندیان، ۱۳۸۵: ۳۹).

آسیب شناسی

واژه آسیب شناسی یا پاتولوژی (Pathology) از علوم پزشکی به حوزه علوم اجتماعی وارد شده است و در اصل به معنای مطالعه علل بیماری و عوارض و علایم غیر مادی است (آرایانپور، ۱۳۵۳:).

آسیب شناسی در لغت به معنای «زخم، ضرب، صدمه، عیب و نقص، تعب، رنج و ... آمده است و در اصطلاح و به معنای عام، عبارت است از: شناخت دردها، کاستی ها، مصیبت ها و آفت های فکری، جنسی، فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و .. که روح و روان و محیط زندگی جوان را فرا گرفته است، و نیز راه یافتن به ریشه ها و عوامل متنوع آن (پایگاه اطلاع رسانی حوزه / مجله معارف اسلامی / ش ۷۱).

آسیب شناسی اجتماعی

مطالعه انحرافات و کجروی های اجتماعی و به اصطلاح، آسیب شناسی اجتماعی (Social Pathology) عبارت است از مطالعه و شناخت ریشه بی نظمی های اجتماعی. در واقع، آسیب شناسی اجتماعی مطالعه و ریشه یابی بی نظمی ها، ناهنجاری ها و آسیب هایی نظیر بیکاری، اعتیاد، فقر، خودکشی، طلاق و ...، همراه با علل و شیوه های پیش گیری و درمان آن ها و نیز مطالعه شرایط بیمار گونه و نابسامانی اجتماعی است، به عبارت دیگر، مطالعه خاستگاه اختلال ها، بی نظمی ها و نابسامانی های اجتماعی، آسیب شناسی اجتماعی است؛ زیرا اگر در جامعه ای هنجارها مراعات نشود، کجروی پدید می آید و رفتارها آسیب می بیند. یعنی، آسیب زمانی پدید می آید که از هنجارهای مقبول اجتماعی تخلفی صورت پذیرد. عدم پای بندی به هنجارهای اجتماعی موجب پیدایش آسیب اجتماعی است (ستوده، ۱۳۷۹: ۱۴-۱۵).

آسیب های اجتماعی از منظر قرآن کریم

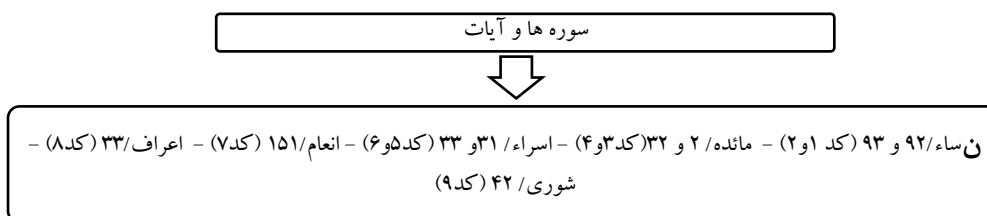
تأثیر گسترده ی جمع گرایی و جامعه بر حیات انسان به روشنی بر این حقیقت دلالت دارد که توفیق در هر گونه حرکت تعالی بخش، مستلزم وجود محیطی مناسب، و آرامش و امنیت در عرصه های گوناگون حیات اجتماعی است. نا امنی در هر یک از ابعاد آن، موجب بروز انحراف در جامعه می گردد. رفتارهای انسان برگرفته از فرهنگ و باورهای فردی است از این رفتار افراد موحد و با ایمان با افراد مادی متفاوت است به گونه ای که در وجوه مختلف امنیت (امنیت جانی؛ امنیت روانی؛ امنیت در پیوندهای اجتماعی؛ امنیت قضایی؛) و ... در جامعه ای که ارزش های الهی و دینی برخوردارند بالاتر است و در جوامعی که بی اعتقادی و دنیا پرستی در آن رواج دارد این امنیت ها ضعیف تر است. بنابراین می توان گفت که حفظ کرامت انسان، اهمیت والایی نزد خداوند دارد، پس قرآن تمام رفتارهایی را که به ناحق، به آبروی افراد خدشه وارد می کند، نهی کرده است، که به آنها پرداخته می شود.

تقسیم بندی آسیب های اجتماعی، شکل ۱: آسیب های اجتماعی

آسیب های اجتماعی				
نبود امنیت اقتصادی	نبود امنیت قضایی	نبود امنیت در پیوندهای اجتماعی	نبود امنیت روانی	نبود امنیت جانی

نبود امنیت جانی

در گام نخست درباره امنیت جانی که در اسلام دارای جایگاه مهمی هست و حفظ جان و تن انسان ها را مورد سفارش قرار داده است، که عدم رعایت این حریم باعث به خطراتادن امنیت در همه زمینه خواهد شد و حوزه امنیتی دیگر، در سایه این امنیت قابل تحقق است. که در این عرصه آیاتی وجود دارد که به برخی از آنها اشاره می کنیم. شکل ۲: سوره ها و شماره آیات

کد	مفهوم آیات
۱ کد	هیچ فرد با ایمانی مجاز نیست که مؤمنی را به قتل برساند.
۲ کد	و هر کس، فرد با ایمانی را از روی عمد به قتل برساند، مجازات او دوزخ است؛ در حالی که جاودانه در آن می ماند؛ و خداوند بر او غضب می کند؛ و او را از رحمتش دور می سازد؛ و عذاب عظیمی برای او آماده ساخته است.
۳ کد	ای کسانی که ایمان آورده اید! شعائر و حدود الهی (و مراسم حج را محترم بشمرید! و مخالفت با آنها) را حلال ندانید! و نه ماه حرام را، و نه قربانی های بی نشان، و نشاندار را، و نه آنها را که به قصد خانه خدا برای به دست آوردن فضل پروردگار و خشنودی او می آیند. اما هنگامی که از احرام بیرون آمدید، صید کردن برای شما مانعی ندارد. و خصوصت با جمعیتی که شما را از آمدن به مسجد الحرام (در سال حدیبیه) باز داشتند، نباید شما را وادار به تعدی و تجاوز کند! و (همواره) در راه نیکی و پرهیزگاری با هم تعاون کنید. و (هرگز) در راه گناه و تعدی همکاری ننمائید! و از (مخالفت فرمان) خدا پرهیزید که مجازات خدا شدید است!
۴ کد	به همین جهت، بر بنی اسرائیل مقرر داشتیم که هر کس، انسانی را بدون ارتکاب قتل یا فساد در روی زمین، بکشد، چنان است که گوئی همه انسان ها را کشته؛ و هر کس، انسانی را از مرگ رهائی بخشد، چنان است که گوئی همه مردم را زنده کرده است. و رسولان ما، با دلایل روشن برای ارشاد آنها آمدند، اما بسیاری از آنها، پس از آن در روی زمین، تعدی و اسراف کردند.
۵ کد	و فرزندان را از ترس فقر، نکشید؛ ما آنها و شما را روزی می دهیم؛ مسلماً کشتن آنها گناه بزرگی است

سومین همایش ملی روانشناسی تعلیم و تربیت و سبک زندگی

3rd National Conference on Psychology, Education and Lifestyle

دانشگاه پیام نور استان قزوین

کد ۶	و کسی را که خداوند خورش را حرام شمرده، نکشید، جز به حق، و آن کس که مظلوم کشته شده، برای ولیش سلطه (و حق قصاص) قرار دادیم؛ اما در قتل اسراف نکنند، چرا که او مورد حمایت است!
کد ۷	بگو: «بیائید آنچه را پروردگارتان بر شما حرام کرده است برایتان بخوانم: این که چیزی را شریک خدا قرار ندهید! و به پدر و مادر نیکی کنید! و فرزندان را از (ترس) فقر، نکشید! ما شما و آنها را روزی می دهیم؛ و نزدیک کارهای زشت نروید، چه آشکار باشد چه پنهان؛ و انسانی را که خداوند محترم شمرده، به قتل نرسانید!، مگر به حق (و از روی استحقاق). این چیزی است که خداوند شما را به آن سفارش کرده، شاید درک کنید!
کد ۸	بگو: «خداوند، تنها اعمال زشت را، چه آشکار باشد چه پنهان، حرام کرده است؛ و (همچنین) گناه و ستم به ناحق را؛ و این که چیزی را که خداوند دلیلی برای آن نازل نکرده، شریک او قرار دهید؛ و به خدا مطلبی نسبت دهید که نمی دانید».
کد ۹	ایراد و مجازات بر کسانی است که به مردم ستم می کنند و در زمین به ناحق ظلم روا می دارند؛ برای آنان عذاب دردناکی است!

شکل ۳: کدها و مفهوم آیات

در این میان میشود ظلم را دسته بندی کنیم :

ظلم یک ضد ارزش است که با فطرت پاک انسانی مخالف بوده، و همواره در میان ملل مختلف امری مذموم و ناپسند به شمار می آید. شاید بتوان گفت که پس از کفر و شرک، که آنها نیز مصادیقی از ظلم می باشند، از چیزی بدتر و سهمگین تر از ظلم و ستم در قرآن یاد نشده است.

شکل ۴: ظلم و شاخه های آن

در میان انواع یاد شده، از ظلم به مکتب و دین به عنوان مهمترین و بزرگترین نوع ظلم یاد شده است. قرآن کریم در آیات فراوانی مصادیق مختلفی را برای انواع ظلم و ستم ذکر نموده است. در واقع، قرآن کریم هر ترک اولی و هر گناهی را که از انسان سر بزند، نوعی ظلم به خود یا دیگران ذکر نموده و چنانچه فرد از این گناه خود استغفار و توبه ننماید، گرفتار

عواقب آن می شود. به عنوان نمونه، قرآن از آدم و حوا زمانی که ترک اولی کرده و از درخت ممنوعه ای که خداوند امر به دوری از آن نموده بود، خوردند، یاد نموده که فوراً به درگاه خداوند متعال استغفار کرده و اظهار داشتند گفتند: «پروردگارا! ما به خویشتن ستم کردیم! و اگر ما را نبخشی و بر ما رحم نکنی، از زیانکاران خواهیم بود!» (اعراف/ ۲۳). خداوند متعال، در آیات قرآن کریم، هشتاد و یک گروه را ظالم و ستمگر معرفی نموده است که از جمله این گروه ها میتوان به مشرکان (بقره/ ۱۶۵)، متجاوزین از حدود الهی (بقره/ ۲۲۹)، یاری کنندگان ظالمین (انعام/ ۱۲۹)، تکذیب کنندگان پیامبران الهی (نحل/ ۱۱۳)، دوستان ستم گران (ممتحنه/ ۱۱)، لجاجت کنندگان در برابر حق (اسراء/ ۸۲) خیانت کنندگان در امانت (احزاب/ ۷۲)، ۳ عالمان بی عمل (جمعه/ ۵)، ترک اولی کنندگان (انبیاء/ ۸۸)، انسانهای بی تقوی (مریم/ ۷۲) و... اشاره نمود. با توجه به دسته های یاد شده در فوق، این نکته به خوبی دریافت میگردد که این صفات یاد شده، می توانند باعث به هم ریختگی روابط اجتماعی شوند و آسیب بزرگی برای جامعه ایجاد کنند.

نبود امنیت روانی

حفظ کرامت انسان، اهمیت والایی، نزد خداوند، دارد. بنابراین، تمام رفتارهایی که به ناحق، به آبروی افراد خدشه وارد می کند، نهی شده است.

شکل ۵: رفتارها ضد کرامت انسانی

رفتارها ضد کرامت انسانی	تمسخر، عیب جویی، القاب زشت
	بدگمانی
	غیب کردن
	تجسس
	نسبت ناروا

تمسخر، عیب جویی، القاب زشت

منطق قرآن در چنین زمینه هایی، این است که افتخار رنگ و نژاد و قبیله وسیله ای برای شناخت بهتر یکدیگر است؛ نه وسیله ای برای تمسخر و نژاد پرستی هم چنان که جایی برای استفاده از القاب زشت نیست؛ زیرا افراد بعد از ایمانشان، در درون جامع های قرار میگیرند که رابطه ای برادرانه دارند، که در زیر به بعضی از آیات در این مقوله اشاره می شود.

«ای کسانی که ایمان آورده اید! نباید گروهی از مردان شما گروه دیگر را مسخره کنند، شاید آنها از اینها بهتر باشند؛ و نه زنانی زنان دیگر را، شاید آنان بهتر از اینان باشند؛ و یکدیگر را مورد طعن و عیب جوئی قرار ندهید و با القاب زشت و ناپسند یکدیگر را یاد نکنید، بسیار بد است که بر کسی پس از ایمان نام کفرآمیز بگذارید؛ و آنها که توبه نکنند، ظالم و ستمگرند!» (حجرات/ ۱۱). «همان کسی که مال فراوانی جمع آوری و شماره کرده آنکه مشروع و نامشروع را حساب کند.» (همزه/ ۱-۲). «آنهايي که از مؤمنان اطاعت کار، در صدقاتشان عیب جویی می کنند و کسانی را که برای انفاق در راه خدا

جز به مقدار ناچیز توانایی خود دسترسی ندارند، مسخره می نمایند، خدا آنها را مسخره می کند و کیفر استهزاء کنندگان را به آنها می دهد و برای آنها عذاب دردناکی است.» (توبه/۷۹).

بدگمانی

سوءظن بزرگترین مانع همکاریهای اجتماعی و اتحاد و بهم پیوستگی دلهاست، و انسان را به زندگی فردی، گوشه گیری، انزوا و تک روی و مفاسد ناشی از این صفات می کشاند، سوءظن نمی گذارد که انسان به دیگری اعتماد کند و پایه همکاری با او را بریزد و با کمک او به حل مشکلات بشتابد. بدبینی سرچشمه عداوتها، و گاهی مایه اصلی جنگها و نزاعهای خونین می شود. چه بسیار خانواده ها که بر اثر بدبینی از هم متلاشی شده و چه بسیار رجال لایق و با شخصیت که با یک گمان بد در حق آنها، تسلیم مرگ گردیده اند، و گاهی گمان بد آتش جنگهای بزرگی را روشن ساخته است. همچنین سوءظن، محبت و دوستی را خاموش و نفاق و دورویی را در میان دوستان پرورش می دهد، زیرا چنین کسی در ظاهر ناچار است تظاهر به دوستی با رفقای خود کند در حالی که در باطن چنین نیست و نسبت به آنها بدبین می باشد و همین طرز رفتار موجب پرورش روح نفاق و دورویی در او خواهد گردید،

خداوند متعال در قرآن مجید می فرماید: «ای کسانی که ایمان دارید، از بسیاری گمانها بپرهیزید که بعضی گمانها گناه است و نیز هرگز (از حال درونی هم) تجسس نکنید و غیبت یکدیگر نکنید آیا کسی از شما دوست دارد که گوشت برادر مرده خود را بخورد البته از خوردن آن نفرت و کراهت دارید (پس بدانید که صورت واقعه غیبت مؤمن چنین است) و از خدا پروا داشته باشید که خدا توبه پذیر و مهربان است.» (سوره حجرات، ۱۲). نکته: قرآن کریم با این که تنها بعضی از ظنون را گناه می داند ولی می فرماید: اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ از بسیاری از ظنون اجتناب کنید مبادا گرفتار سوءظن حرام شوید.

و نیز فرموده است: «این گمان شما که به خدای خود بردید شما را هلاک کرد.» (سوره فصلت/۲۳). «و همچنین در جای دیگر فرموده است: «و گمان بد بردید و گروهی هلاک زده شدید.» (سوره فتح/۱۲). «چرا هنگامی که این (تهمت) را شنیدید، مردان و زنان با ایمان نسبت به خود (و کسی که همچون خود آنها بود) گمان خیر نبردند و نگفتند: این دروغی بزرگ و آشکار است؟!» (سوره نور/۱۲).

غیبت کردن

بحث غیبت در میان رذایل اخلاقی و پیامدهای زیانبار آن بر ایمان شخص و بهداشت روانی جامعه، تأثیری زیادی دارد که این موضوع در قرآن مورد نکوهش قرار گرفته است، «و هیچ یک از شما دیگری را غیبت نکند، آیا کسی از شما دوست دارد که گوشت برادر مرده خود را بخورد؟! (به یقین) همه شما از این امر کراهت دارید؛ تقوای الهی پیشه کنید که خداوند توبه پذیر و مهربان است!» (حجرات/۱۲).

تجسس

تجسس باعث رفتار دوگانه در وجود انسان می شود و با تکرار این رفتارها روابط اجتماعی بین افراد باعث می شود رابطه گسسته و متلاشی گردد که قرآن آن را مورد نکوهش قرار داده است. «ای کسانی که ایمان آورده اید! از بسیاری از گمان ها پرهیزید، چرا که بعضی از گمان ها گناه است، و هرگز (در کار دیگران) تجسس نکنید» (حجرات/۱۲).

نسبت ناروا

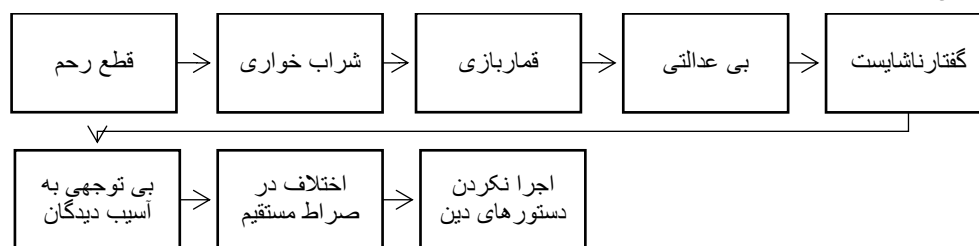
نسبت دادن سخن یا فعل ناحق یا صفت نادرست به دیگری که موجب آبروریزی می شود، گناهی نابخشودنی و یکی از گناهان کبیره زبانی است که در برخی از مصادیق آن جرم نیز تلقی شده و احکام قانونی چون حد و تعزیر بر آن بار می شود. از نظر اسلام هر چند این نسبت دادن برخاسته از اعتقاد فرد باشد، جایز و روا نیست؛ زیرا تا زمانی که چیزی بر اساس ادله محکمه پسند اثبات نشده باشد، بیان هر سخن یا کار نادرست یا صفت ناروا به دیگری، عملی ضد اخلاقی، گناهی نابخشودنی و گناه جرم قانونی است که تبعات حقوقی و کیفری به دنبال دارد. «آنان که مردان و زنان با ایمان را به خاطر کاری که انجام نداده اند آزار می دهند، بار بهتان و گناه آشکاری را به دوش کشیده اند» (سوره احزاب/۵۸). «چرا هنگامی که این (تهمت) را شنیدید، مردان و زنان با ایمان نسبت به خود (و کسی که همچون خود آنها بود) گمان خیر نبردند و نگفتند: این دروغی بزرگ و آشکار است؟! (سوره نور/۱۲)

«چرا هنگامی که آن را شنیدید نگفتید: «ما حق نداریم که به این سخن تکلم کنیم؛ خداوند منزهی تو، این بهتان بزرگی است؟! (سوره نور/۱۶).

نبود امنیت در پیوندهای اجتماعی

در گام سوم به بررسی عواملی که انسجام درون و بیرون خانواده را دچار خدشه می کند و باعث می شود خانواده از استحکام پیوند های اجتماعی برخوردار نباشد و این مهم که مهمترین بنیان اجتماعی در اسلام خانواده هست به فروپاشی بینجامد پرداخته می شود.

شکل ۶: عوامل تهدید کننده پیوندهای اجتماعی

قطع رحم

خدای سبحان می فرماید: «و کسانی که پیمان خدا را بعد از استوار کردن آن بشکنند و آنچه را خدا به پیوستن آن فرمان داده بگسلند و در زمین فساد کنند برای آنها لعنت و بدی سرای آخرت خواهد بود.» (سوره رعد، ۲۵)

الف) قطع رحم مستوجب لعن خدا است: قرآن مجید کسانی را که قطع رحم می کنند سزاوار لعن خدا می داند و می فرماید: «اگر رویگردان شوید آیا جز این انتظار می رود که در زمین فساد کنید و قطع رحم نمایید؟ آنها کسانی هستند

که خداوند از رحمت خویش دورشان ساخته است...» (سوره محمد، ۲۲ - ۲۳) و در مورد دیگر می فرماید: «آنان که پس از پیمان بستن، عهد خدا شکستند و هم آنچه را که خدا امر به پیوند آن کرده مانند رحم بگسستند و در روی زمین فتنه و فساد برانگیختند لعن خدا برایشان باد و بد جایگاهی برای آنان مقرر شده است.» (سوره رعد، ۲۵)

ب) قاطع رحم جزء فاسقان و زیانکاران است: در جای دیگر خداوند متعال کسانی را که عهد او را می شکنند و قطع رحم می کنند زیانکار می شمارد: «فاسقان آن ها هستند که پیمان خدا را پس از بستن می شکنند و رشته ای را که خداوند امر به پیوند آن کرده می گسلند و در زمین فساد می کنند. این ها زیانکارانند.» (سوره بقره، ۲۷)

شراب خواری و قماربازی

حکم حرام بودن شراب و قمار در برخی آیات قرآن کریم وارد شده و در حرمت آن هیچ تردیدی باقی نمانده است که در قرآن کریم آیات بسیاری در این زمینه نازل شده است که ما به برخی از آنها اشاره می کنیم: «و از میوه های درختان نخل و انگور مسکرات (ناپاک) و روزی خوب و پاکیزه می گیرید در این روشنی است برای جمعیتی که اندیشه می کنند.» (سوره نحل/۶۷) «ای کسانی که ایمان آورده اید در حالی که مست هستید به نماز نزدیک نشوید تا بدانید چه می گوئید و همچنین هنگامی که جنب هستید، مگر این که مسافر باشید تا غسل کنید و اگر بیمارید یا مسافر و یا 'قضای حاجت' کرده اید و یا با زنان آمیزش جنسی داشته اید و در این حال آب (برای وضو و غسل) نیابید با خاک پاکی تیمم کنید به این طریق که صورتها و دستها را با آن مسح کنید، خداوند بخشنده و آمرزنده است.» (سوره نساء/۴۳) «درباره شراب و قمار از تو سؤال می کنند، بگو: 'در آنها گناه و زیان بزرگی است و منافی از منافع و از نظر مادی) برای مردم دربر دارد، (ولی) گناه آنها از نفعشان بیشتر است. و از تو می پرسند چه چیز انفاق کنند؟ بگو: از مازاد نیازمندی خود.' این چنین خداوند آیات را برای شما روشن می سازد، شاید اندیشه کنید!.» (سوره بقره/۲۱۹) «ای کسانی که ایمان آورده اید شراب و قمار و بتها و از لام (که یک نوع بخت آزمایی بوده) پلیدند و از عمل شیطانند از آنها دوری کنید تا رستگار شوید.» (سوره مائده/۹۰) «[خوردن مواد ناپاک که تناسبی با جسم و روح شما ندارند] بر شما حرام شده است [مانند] گوشت مردار و خون و گوشت خوک و آنچه به نام غیر خدا کشته اند و حیوان خفه شده و آنچه به ضرب چوب و سنگ مرده و آنچه به سبب پرت شدن از بلندی جان داده و حیوانی که به ضرب شاخ حیوان دیگر از بین رفته و حیوانی که درنده ای آن را کشته و از آن خورده، مگر آنچه را که در آستانه مرگ، قابل تزکیه بوده و شما به دستور شرع تزکیه کرده اید، و نیز آنچه برای بت ها قربانی شده، و آنچه به وسیله تیرهای قمار سهم بندی می کنید بر شما حرام گشته است. [همه] این [امور] فسق و نافرمانی [از احکام خدا] است.» (مائده/۳) «همانا شیطان می خواهد با شراب و قمار میان شما دشمنی و کینه ایجاد کند و شما را از یاد خدا و از نماز باز دارد پس آیا شما دست برمی دارید» (مائده/۹۱).

بی عدالتی

تبعیض به خاطر منافع شخصی یا خویشاوندی یا منافع طبقاتی و ملاحظه ی فقر و غنا، باعث شکاف بین اعضای جامعه میشود و خداوند از این عمل نهی کرده است. «ای کسانی که ایمان آورده اید پیوسته به عدالت قیام کنید و برای خدا گواهی

دهید هر چند به زیان خودتان یا [به زیان] پدر و مادر و خویشاوندان [شما] باشد اگر [یکی از دو طرف دعوا] توانگر یا نیازمند باشد باز خدا به آن دو [از شما] سزاوارتر است پس از پی هوس نروید که [در نتیجه از حق] عدول کنید و اگر به انحراف گرایید یا اعراض نمایید قطعاً خدا به آنچه انجام می دهید آگاه است» (سوره نساء / ۱۳۵).

گفتار ناشایست

اندیشه، مهم ترین تکیه گاه اسلام در عقاید، اخلاق و گفتار است. از نظر اسلام، انسان حق ندارد آنچه را که عقل نادرست می داند، باور کند؛ صفاتی را که خرد ناپسند می داند، بدان متصف شود؛ و رفتاری که عقل ناشایست می داند انجام دهد. در زمینه گفتار ناشایست در قرآن مباحثی وجود دارد که بیان می شود. «و به بندگانم بگو آنچه را که بهتر است بگویند که شیطان میانشان را به هم می زند زیرا شیطان همواره برای انسان دشمنی آشکار است» (اسراء / ۵۳)

بی توجهی نسبت به آسیب دیدگان

در یک جامعه اقشار آسیب پذیری وجود دارند که باید مورد حمایت و دلجویی قرار گیرند و به دنبال آن باشیم تا این قشر محترم به جایگاه واقعی جهت زندگی مطلوب دست پیدا کنند و از عدالت اجتماعی برخوردار باشند که اگر به این ها توجه نشود صدمات جبران ناپذیری پدید خواهد آمد که قرآن در این مورد سفارش و توصیه کرده است. «سوگند به این شهر، و حال آنکه تو در این شهر جای داری، سوگند به پدری [چنان] و آن کسی را که به وجود آورد، براستی که انسان را در رنج آفریده ایم، آیا پندارد که هیچ کس هرگز بر او دست نتواند یافت، گوید مال فراوانی تباه کردم، آیا پندارد که هیچ کس او را ندیده است، آیا دو چشمش نداده ایم، و زبانی و دولب، و هر دو راه [خیر و شر] را بدو نمودیم، و [لی] نخواست از گردنه [عاقبت نگری] بالا رود، و تو چه دانی که آن گردنه [سخت] چیست، بنده ای را آزاد کردن، یا در روز گرسنگی طعام دادن، به یتیمی خویشاوند، یا بیوایی خاک نشین، علاوه بر این از زمره کسانی باشد که گرویده و یکدیگر را به شکیبایی و مهربانی سفارش کرده اند، اینانند خجستگان» (سوره بلد / ۱-۱۸). «و کسانی که به آنچه خدا از فضل خود به آنان عطا کرده بخل می ورزند هرگز تصور نکنند که آن [بخل] برای آنان خوب است بلکه برایشان بد است به زودی آنچه که به آن بخل ورزیده اند روز قیامت طوق گردنشان می شود میراث آسمانها و زمین از آن خداست و خدا به آنچه می کنید آگاه است» (آل عمران / ۱۸۰). «مسلم خداوند سخن کسانی را که گفتند خدا نیازمند است و ما توانگریم شنید به زودی آنچه را گفتند و بناحق کشتن آنان پیامبران را خواهیم نوشت و خواهیم گفت بچشید عذاب سوزان را» (آل عمران / ۱۸۰ - ۱۸۱). «و چون به آنان گفته شود از آنچه خدا به شما روزی داده انفاق کنید کسانی که کافر شده اند به آنان که ایمان آورده اند می گویند آیا کسی را بخورانیم که اگر خدا می خواست [خودش] وی را می خورانید شما جز در گمراهی آشکاری [پیش] نیستید» (سوره یاسین / ۴۷). «همان کسانی که بخل می ورزند و مردم را به بخل وامی دارند و آنچه را خداوند از فضل خویش بدانها ارزانی داشته پوشیده می دارند و برای کافران عذابی خوارکننده آماده کرده ایم» (سوره نساء / ۳۷). همانان که بخل می ورزند و مردم را به بخل ورزیدن وامی دارند و هر که روی گرداند قطعاً خدا بی نیاز ستوده است (حدید / ۲۴). «و از [دادن] زکات [و وسایل و مایحتاج خانه] خودداری می ورزند» (سوره ماعون / ۷).

اختلاف در صراط مستقیم

در دیدگاه ادیان توحیدی، مهم‌ترین عامل وحدت بخش در جامعه، وجود یک دین مشترک است و اختلاف در آن، از مهم‌ترین علل گسست در پیوندهای اجتماعی است. خداوند که خداوند به مومنان سفارش کرده است که در این ارتباط آیات آن آورده می‌شود: «به سویش توبه برید و از او پروا بدارید و نماز را برپا کنید و از مشرکان مباشید (روم/۳۱)» از کسانی که دین خود را قطعه قطعه کردند و فرقه فرقه شدند هر حزبی بدانچه پیش آنهاست دلخوش شدند» (سوره روم/۳۲)، مردم امتی یگانه بودند پس خداوند پیامبران را نوید آور و بیم دهنده برانگیخت و با آنان کتاب [خود] را بحق فرو فرستاد تا میان مردم در آنچه با هم اختلاف داشتند داوری کند و جز کسانی که [کتاب] به آنان داده شد پس از آنکه دلایل روشن برای آنان آمد به خاطر ستم [و حسدی] که میانشان بود [هیچ کس] در آن اختلاف نکرد پس خداوند آنان را که ایمان آورده بودند به توفیق خویش به حقیقت آنچه که در آن اختلاف داشتند هدایت کرد و خدا هر که را بخواهد به راه راست هدایت می‌کند (سوره بقره/۲۱۳) «در حقیقت دین نزد خدا همان اسلام است و کسانی که کتاب [آسمانی] به آنان داده شده با یکدیگر به اختلاف نپرداختند مگر پس از آنکه علم برای آنان [حاصل] آمد آن هم به سابقه حسدی که میان آنان وجود داشت و هر کس به آیات خدا کفر ورزد پس [بداند] که خدا زودشمار است» (آل عمران/۱۹). «و فقط پس از آنکه علم برایشان آمد راه تفرقه پیمودند [آن هم] به صرف حسد [و برتری جویی] میان همدیگر و اگر سخنی [دایر بر تاخیر عذاب] از جانب پروردگارت تا زمانی معین پیشی نگرفته بود قطعا میانشان داوری شده بود و کسانی که بعد از آنان کتاب [تورات] را میراث یافتند واقعا در باره او در تردیدی سخت [دچار] اند» (سوره شوری/۱۴).

اجراکردن دستورهای دین

ضمانت بقای یک جامعه اجرای قوانین و مقررات است، که در اسلام از اهمیت بسزایی برخوردار می‌باشد که اگر این مسئله در جوامع ندیده گرفته شود آن جامعه دچار آسیب و هرج و مرج خواهد که در قرآن خداوند درباره ی این مسئله، درگیری بین مسیحیان را مثال زده است. «و از کسانی که گفتند ما نصرانی هستیم از ایشان [نیز] پیمان گرفتیم و [لی] بخشی از آنچه را بدان اندرز داده بودند فراموش کردند و ما [هم] تا روز قیامت میانشان دشمنی و کینه افکندیم و به زودی خدا آنان را از آنچه میکرده اند [و می ساخته اند] خبر می‌دهد» (سوره مائده/۳۳).

نبود امنیت قضایی

جامعه ای که افراد آن همیشه، خود را در معرض اتهام به اعمالی بینند که مرتکب آن نشده اند یا در صورت تجاوز به حقوقشان، نتواند در جایی دادخواهی کنند. یا در محاکم قضایی به عدالت رفتار نشود؛ چنین جامعه ای به سعادت و آرامش نخواهد رسید.

در قرآن کریم می بینیم که از اتهام بدون دلیل و مدرک، نهی شده است:

«ای کسانی که ایمان آورده اید چون در راه خدا سفر می کنید [خوب] رسیدگی کنید و به کسی که نزد شما [اظهار] اسلام می کند مگویید تو مؤمن نیستی [تا بدین بهانه] متاع زندگی دنیا را بجوید چرا که غنیمتهای فراوان نزد خداست قبلا خودتان

[نیز] همین گونه بودید و خدا بر شما منت نهاد پس خوب رسیدگی کنید که خدا همواره به آنچه انجام می دهید آگاه است» (نساء/۹۴). و کسانی که نسبت زنا به زنان شوهردار می دهند سپس چهار گواه نمی آورند هشتاد تازیانه به آنان بزنید و هیچگاه شهادتی از آنها نپذیرید و اینانند که خود فاسقند (سوره نور/۴). «و کسانی اند که گواهی دروغ نمی دهند و چون بر لغو بگذرند با بزرگواری می گذرند» (فرقان/۷۲). بنابراین به دعوت پرداز و همان گونه که ماموری ایستادگی کن و هوسهای آنان را پیروی مکن و بگو به هر کتابی که خدا نازل کرده است ایمان آوردم و مامور شدم که میان شما عدالت کنم خدا پروردگار ما و پروردگار شماست اعمال ما از آن ما و اعمال شما از آن شماست میان ما و شما خصومتی نیست خدا میان ما را جمع می کند و فرجام به سوی اوست (سوره شوری /۱۵). «و به مال یتیم جز به نحوی [هر چه نیکوتر] نزدیک مشوید تا به حد رشد خود برسد و پیمانۀ و ترازو را به عدالت تمام پیمایید هیچ کس را جز به قدر توانش تکلیف نمی کنیم و چون [به داوری یا شهادت] سخن گوئید دادگری کنید هر چند [در باره] خویشاوند [شما] باشد و به پیمان خدا وفا کنید اینهاست که [خدا] شما را به آن سفارش کرده است باشد که پند گیرید» (سوره انعام/۱۵۲). و میان آنان به موجب آنچه خدا نازل کرده داوری کن و از هواهایشان پیروی مکن و از آنان برحذر باش مبادا تو را در بخشی از آنچه خدا بر تو نازل کرده به فتنه دراندازند پس اگر پشت کردند بدان که خدا می خواهد آنان را فقط به [سزای] پاره ای از گناهانشان برساند و در حقیقت بسیاری از مردم نافرمانند (مائده/۴۹). «خداوند بانگ برداشتن به بدزبانی را دوست ندارد مگر [از] کسی که بر او ستم رفته باشد و خدا شنوای داناست» (سوره نساء/۱۴۸).

نبود امنیت اقتصادی

موضوع اقتصاد یکی از اساسی ترین دغدغه های در یک جامعه به شمار می رود که اگر در آن جامعه اقتصاد دچار چالش شود مشلات و آسیب های زیادی از مسائل اجتماعی را به دنبال خواهد داشت. از اساسی ترین عوامل بی نیازی در اقتصاد، این است که حاکم، با شدت هر چه تمام از اسرافگری و کامکاری و مالاندوزی وابستگان خود و دیگر تبهکاران جلوگیری نماید. اگر رفاه و آسایش مادی یک جامعه کاملاً آماده شده باشد و فقر و نیاز به کلی مرتفع گردد، آن جامعه هر گونه ناگواری و درد و بدبختی را از خود دور کرده و افراد آن ذاتاً عوض میشوند و خود خواهی و زورگوئی و سودجوئی شخصی را به دور می اندازند «و در راه خدا انفاق کنید و خود را با دست خود به هلاکت میفکنید و نیکی کنید که خدا نیکوکاران را دوست می دارد» (سوره بقره/۱۹۵).

راهکارهای پیشگیری از آسیب های اجتماعی از منظر قرآن

در این گام به بررسی راهکارهای مواجهه با آسیب های اجتماعی از منظر قرآن کریم می پردازیم:

شکل ۷: راهکارهای مواجهه با آسیب

راهکارهای پیشگیری از آسیب های اجتماعی از منظر قرآن

- اصل برادری - دعوت یکدیگر به شکیبایی - عفو و بخشش - کمک به
- آسیب دیدگان - نظارت اجتماعی - ولایت پذیری - ایمان - تقوی
- عبادت - تعلیم و تربیت - آموزه های دینی - انفاق و بخشش

سومین همایش ملی روانشناسی تعلیم و تربیت و سبک زندگی

3rd National Conference on Psychology, Education and Lifestyle

دانشگاه پیام نور استان قزوین

اصل برادری: یکی از اصل ترین سفارشات قرآن پیرامون اصل برادری تبیین شده است و آیاتی که اشاره به این موضوع دارند از نورانی ترین آیات الهی هستند که بر تارک قرآن کریم و جامعه اسلامی می درخشند. مسلمانان در سایه حرکت زیر پرچم این آیات قرآنی می توانند در جهان کنونی و آینده سربلند باشند و عزت خود را حفظ کنند. زیر بنای بحث وحدت اسلامی، همین اصل قرآنی است، که با عمل و ترویج آن در یک جامعه می توان از خیلی از آسیب ها جلوگیری بعمل آورد. که به آیات مرتبط در این زمینه اشاره می گردد. همانا مؤمنین با یکدیگر برادرند، پس میان برادران خود (در صورت اختلاف و نزاع) صلح و آشتی برقرار کنید و تقوی داشته باشید تا مورد ترحم خداوند قرار گیرید (سوره حجرات/۱۰). محمد فرستاده خدا است و کسانی که با او هستند در برابر کفار سرسخت و شدید، و در میان خود مهربانند، پیوسته آنها را در حال رکوع و سجود می بینی، آنها همواره فضل خدا و رضای او را می طلبند، نشانه آنها در صورتشان از اثر سجده نمایان است، این توصیف آنها در تورات است، و توصیف آنها در انجیل همانند زراعتی است که جوانه های خود را خارج ساخته، سپس به تقویت آن پرداخته، تا محکم شده، و بر پای خود ایستاده است، و به قدری نمو و رشد کرده که زارعان را به شگفتی وامی دارد! این برای آن است که کافران را به خشم آورد، خداوند کسانی از آنها را که ایمان آورده اند و عمل صالح انجام داده اند وعده آمرزش و اجر عظیمی داده است (سوره فتح/۲۹). و کسانی که بعد از آنها آمدند و می گویند: پروردگارا! ما و برادرانمان را که در ایمان بر ما پیشی گرفتند بیامرز، و در دلهایمان حسد و کینه ای نسبت به مؤمنان قرار مده، پروردگارا! تو مهربان و رحیمی (سوره حشر/۱۰). سپس از کسانی بوده باشد که ایمان آورده، و یکدیگر را به شکیبائی و رحمت توصیه می کنند، آنها اصحاب الیمین هستند (و نامه اعمالشان را به دست راستشان می دهند) (سوره بلد/۱۷-۱۸).

عفو و بخشش: گذشت از خصلت مکارم الاخلاق به شمار می رود و از نشانه بزرگواری روح آدمی است. گذشت عاملی مهم در حفظ روابط دوستانه در میان انسان هاست. به عبارتی دیگر بقای روابط اجتماعی منوط همین کلمه و اصل مهم است. که به آیات مورد نظر در این به شرح زیر اعلام می شود. هرگز نیکی و بدی یکسان نیست، بدی را با نیکی دفع کن، تا دشمنان سرسخت همچون دوستان گرم و صمیمی شوند! (سوره فصلت/۳۴). و اگر پیش از آنکه با آنان نزدیکی کنید طلاقشان گفتید در حالی که برای آنان مهری معین کرده اید پس نصف آنچه را تعیین نموده اید [به آنان بدهید] مگر اینکه آنان خود ببخشند یا کسی که پیوند نکاح به دست اوست ببخشد و گذشت کردن شما به تقوا نزدیکتر است و در میان یکدیگر بزرگواری را فراموش مکنید زیرا خداوند به آنچه انجام می دهید بیناست (سوره بقره/۲۳۷). خدا کسانی را که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده اند به آمرزش و پاداشی بزرگ وعده داده است (سوره مائده/۹). گذشت پیشه کن و به [کار] پسندیده فرمان ده و از نادانان رخ برتاب (سوره اعراف/۱۹۹). **نظارت اجتماعی (امر به معروف و نهی از منکر)** یک از راهکاری کاهش آسیب های ترویج فرهنگ امر به معروف و نهی از منکر است که یک فریضه اجتماعی به حساب می آید که با اجرا و فرهنگ سازی آن در جامعه می توان از خیلی آسیب های اجتماعی جلوگیری به عمل آورد که به آیات آن که در قرآن به اشاره شده پرداخته می شود. شما بهترین امتی هستید که برای مردم پدیدار شده اید به

سومین همایش ملی روانشناسی تعلیم و تربیت و سبک زندگی

3rd National Conference on Psychology, Education and Lifestyle

دانشگاه پیام نور استان قزوین

کار پسندیده فرمان می دهید و از کار ناپسند بازمی دارید و به خدا ایمان دارید و اگر اهل کتاب ایمان آورده بودند قطعاً برایشان بهتر بود برخی از آنان مؤمنند و [لی] بیشترشان نافرمانند (سوره آل عمران/۱۱۰). ای پسرک من نماز را برپا دار و به کار پسندیده وادار و از کار ناپسند باز دار و بر آسیبی که بر تو وارد آمده است شکبیا باش این [حاکمی] از عزم [و اراده تو در] امور است (سوره لقمان/۱۷). مردان و زنان با ایمان ولی (و یار و یاور) یکدیگرند، امر به معروف و نهی از منکر می کنند، و نماز را بر پا می دارند، و زکات را می پردازند، و خدا و رسولش را اطاعت می نمایند، خداوند به زودی آنها را مورد رحمت خویش قرار می دهد خداوند توانا و حکیم است (سوره توبه/۷۱).

ولایت پذیری: یکی دیگر از گام های مهم که می تواند در امر کاهش آسیب های اجتماعی تاثیر بسزایی داشته باشد امر مهم ولایت و اطاعت از آن است که در آیات ذیل به آن اشاره شده است. و از خدا و پیامبرش اطاعت کنید و با هم نزاع نکنید که سست شوید و مهابت شما از بین برود و صبر کنید که خدا با شکیبایان است (سوره انفال/۴۶). ای کسانی که ایمان آورده اید خدا را اطاعت کنید و پیامبر و اولیای امر خود را [نیز] اطاعت کنید پس هر گاه در امری [دینی] اختلاف نظر یافتید اگر به خدا و روز بازپسین ایمان دارید آن را به [کتاب] خدا و [سنت] پیامبر [او] عرضه بدارید این بهتر و نیک فرجام تر است (سوره نساء/۵۹). و همگی به ریسمان خدا (قرآن و اسلام و هر گونه وسیله ارتباط دیگر) چنگ زبند، و پراکنده نشوید! و نعمت (بزرگ) خدا را بر خود، به یاد آرید که چگونه دشمن یکدیگر بودید، و او میان دلهای شما، الفت ایجاد کرد، و به برکت نعمت او، برادر شدید! و شما بر لب حفره ای از آتش بودید، خدا شما را از آن نجات داد؛ این چنین، خداوند آیات خود را برای شما آشکار می سازد، شاید هدایت شوید (سوره آل عمران/۱۰۳).

ایمان: در قرآن ایمان و عمل با هم توأم هستند. عمل می تواند نشانه ای از ایمان باشد، هر اندازه بیشتر عمل کند، نشانه این است که ایمان محکم تر است. همچنین ایمان باعث عمل صالح می شود و نیز عمل صالح باعث تقویت ایمان می گردد. مگر کسانی که گرویده و کارهای شایسته کرده و همدیگر را به حق سفارش و به شکیبایی توصیه کرده اند (سوره عصر/۱-۳). کسانی که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده اند پروردگارشان به پاس ایمانشان آنان را هدایت می کند به باغهای [پرناز و] نعمت که از زیر [پای] آنان نهرها روان خواهد بود [در خواهند آمد] (سوره یونس/۹).

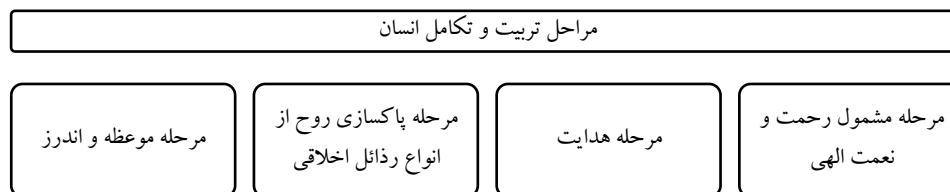
تقوی: وجود تقوی در جامعه سبب ایجاد روحیه فداکاری و انفاق و محبت شده و در این جامعه افراد به هموعان خود کمک کرده و در رابطه خانوادگی و... با صلح و صفا زندگی نموده و در امور کیفی قصاص را رعایت می نمایند و کم فروشی در میان آنان از بین خواهد رفت، بنابراین می توان گفت که تقوی سبب عمران و آبادی است که در آیه به آن اشاره شده است: و اگر مردم شهرها ایمان آورده و به تقوا گراییده بودند قطعاً برکاتی از آسمان و زمین برایشان می گشودیم ولی تکذیب کردند پس به [کیفر] دستاوردشان [گریبان] آنان را گرفتیم (سوره اعراف/۹۶).

عبادت: ای مردم پروردگارتان را که شما و کسانی را که پیش از شما بوده اند آفریده است پرستش کنید باشد که به تقوا گرایید (سوره بقره/۲۱). ای کسانی که ایمان آورده اید از شکیبایی و نماز یاری جوید زیرا خدا با شکیبایان است (سوره

بقره/۱۵۳). ای کسانی که ایمان آورده اید روزه بر شما مقرر شده است همان گونه که بر کسانی که پیش از شما [بودند] مقرر شده بود باشد که پرهیزگاری کنید (سوره بقره/۱۸۳).

بر اساس آیات مطرح شده آنچه برداشت می شود می توان به مواردی از جمله به شرح ذیل اشاره داشت: ۱- در آیه به صراحت راه پیشگیری از جرم را عبادت پروردگاردانسته است. ۲- روی آوردن به نماز یکی از راه های مطمئن جهت پیشگیری از جرم به حساب می آید. ۳- توصیه به استعانت از صبر و نماز در برابر مشکلات و سختی ها مطرح شده است. **تعلیم و تربیت:** ای مردم به یقین برای شما از جانب پروردگارتان اندرزی و درمانی برای آنچه در سینه هاست و رهنمود و رحمتی برای گروندگان [به خدا] آمده است (سوره یونس / ۵۷). در این آیه چهار مرحله از مراحل تربیت تکامل انسان را شرح داده است، که طبق شکل مورد نظرتدوین شده است: شکل ۸: مراحل تربیت و تکامل انسان

آموزه

های دینی: هدف دین اسلام به سعادت رساندن و تکمیل انسان است. به طور خلاصه تنها از طریق عمل کردن به دستورهای دینی است که افراد حیات و زندگی تازه ای به دست می آورند، همانطور که خداوند در قرآن می فرماید: هر کس از مرد یا زن کار شایسته کند و مؤمن باشد قطعا او را با زندگی پاکیزه ای حیات [حقیقی] بخشیم و مسلما به آنان بهتر از آنچه انجام می دادند پاداش خواهیم داد (سوره نحل/۹۷).

انفاق و بخشش: از آنجا که انفاق کردن کار بسیار پسندیده و مهمی است در قرآن درباره این فضیلت بیش از دوست آیه وارده شده است. واژه «نفق» و مشتقاتش، بیشتر به معنای اصطلاحی آن در قرآن آمده، قرآن با واژگان و تعبیری دیگر نیز به این موضوع اشاره کرده است که به آنها اشاره می شود. پس تا می توانید از خدا پروا بدارید و بشنوید و فرمان ببرید و مالی برای خودتان [در راه خدا] انفاق کنید و کسانی که از خست نفس خویش مصون مانند آنان رستگارانند (سوره تغابن/۱۶).

شکل ۹: مشتقات انفاق

مشتقات انفاق
• صدقه و صدقات
• زکات و مشتقات آن
• اعطاء
• ایثار
• جهاد کردن بامال
• قرضالحسنه
• اطعام
• رزق
• تکالیف مالی
• کفایه

– صدقه یا صدقات: آنان که به غیب ایمان می آورند و نماز را بر پا می دارند و از آنچه به ایشان روزی داده ایم انفاق می کنند (سوره بقره/۳)، گفتاری پسندیده (در برابر نیازمندان) و گذشت (از اصرار و تندی آنان) بهتر از صدقه ای است که آزاری به دنبال آن باشد، و خداوند بی نیاز بردبار است. (سوره بقره/۲۶۳). اگر صدقه ها را آشکار کنید، این، کار خوبی است، و اگر آن را پنهان دارید و به مستمندان بدهید، این برای شما بهتر است؛ و بخشی از گناهانتان را می زداید، و خداوند به آنچه انجام می دهید آگاه است (سوره بقره/۲۷۱). و مردان و زنان با ایمان دوستان یکدیگرند که به کارهای پسندیده و می دارند و از کارهای ناپسند باز می دارند و نماز را بر پا می کنند و زکات می دهند و از خدا و پیامبرش فرمان می برند آنانند که خدا به زودی مشمول رحمتشان قرار خواهد داد که خدا توانا و حکیم است (سوره توبه/۷۱).

– زکات و مشتقات آن: ولی شما تنها خدا و پیامبر اوست و کسانی که ایمان آورده اند همان کسانی که نماز بر پا می دارند و در حال رکوع زکات می دهند (سوره مائده/۵۵).

– اعطاء: اما آنکه [حق خدا را] داد و پروا داشت (سوره لیل/۵).

– ایثار: نیکو کاری آن نیست که روی خود را به سوی مشرق و [یا] مغرب بگردانید بلکه نیکی آن است که کسی به خدا و روز بازپسین و فرشتگان و کتاب [آسمانی] و پیامبران ایمان آورد و مال [خود] را با وجود دوست داشتنش به خویشاوندان و یتیمان و بیوایان و در راه ماندگان و گدایان و در [راه آزاد کردن] بندگان بدهد و نماز را برپای دارد و زکات را بدهد و آنان که چون عهد بندند به عهد خود وفادارند و در سختی و زیان و به هنگام جنگ شکیبایانند آنانند کسانی که راست گفته اند و آنان همان پرهیزگارانند (سوره بقره/۱۷۷). و سرمایه داران و فراخدولتان شما نباید از دادن [مال] به خویشاوندان و تهیدستان و مهاجران راه خدا دریغ ورزند و باید عفو کنند و گذشت نمایند مگر دوست ندارید که خدا بر شما بیخشايد و خدا آمرزنده مهربان است (سوره نور/۲۲).

- جهاد کردن با مال: سبکبار و گرانبار بسیج شوید و با مال و جانان در راه خدا جهاد کنید اگر بدانید این برای شما بهتر است (سوره توبه/۴۱).

- قرض الحسنه دادن به خداوند: کیست آن کس که به [بندگان] خدا وام نیکویی دهد تا [خدا] آن را برای او چند برابر بیفزاید و خداست که [در معیشت بندگان] تنگی و گشایش پدید می آورد و به سوی او بازگردانده می شوید (سوره بقره/۲۴۵). کیست آن کس که به خدا وامی نیکو دهد تا [نتیجه اش را] برای وی دوچندان گرداند و او را پاداشی خوش باشد (سوره حدید/۱۱). در حقیقت مردان و زنان صدقه دهنده و [آنان

که] به خدا وامی نیکو داده اند ایشان را [پاداش] دو چندان گردد و اجری نیکو خواهند داشت (سوره حدید/۱۸).

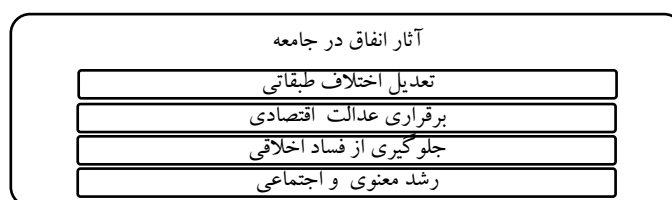
- اطعام: یا در روز گرسنگی طعام دادن (سوره بلد/۱۴). و به [پاس] دوستی [خدا] بینوا و یتیم و اسیر را خوراک می دادند (سوره انسان/۸).

- رزق: و هر گاه خویشاوندان یتیمان و مستمندان در تقسیم [ارث] حاضر شدند [چیزی] از آن را به ایشان ارزانی دارید و با آنان سخنی پسندیده گوئید (سوره نساء/۸)

- تکالیف مالی از جمله زکات: و نماز را بر پا دارید و زکات را بدهید و بار کوع کنندگان رکوع کنید (سوره بقره/۴۳). و چون از فرزندان اسرائیل پیمان محکم گرفتیم که جز خدا را نپرستید و به پدر و مادر و خویشان و یتیمان و مستمندان احسان کنید و با مردم [به زبان] خوش سخن بگوئید و نماز را به پا دارید و زکات را بدهید آنگاه جز اندکی از شما [همگی] به حالت اعراض روی برتافتید (سوره بقره/۸۳).

- کفاره: خدا شما را به سوگندهای بیهوده تان مؤاخذه نمی کند ولی به سوگندهایی که [از روی اراده] می خورید [و می شکنید] شما را مؤاخذه می کند و کفاره اش خوراک دادن به ده بینواست از غذاهای متوسطی که به کسان خود می خورانید یا پوشانیدن آنان یا آزاد کردن بنده ای و کسی که [هیچ یک از اینها را] نیابد [باید] سه روز روزه بدارد این است کفاره سوگندهای شما وقتی که سوگند خوردید و سوگندهای خود را پاس دارید این گونه خداوند آیات خود را برای شما بیان می کند باشد که سپاسگزاری کنید (سوره مائده/۸۹). ای کسانی که ایمان آورده اید در حالی که محرمید شکار را مکشید و هر کس از شما عمدا آن را بکشد باید نظیر آنچه کشته است از چهارپایان کفاره ای بدهد که [نظیر بودن] آن را دو تن عادل از میان شما تصدیق کنند و به صورت قربانی به کعبه برسد یا به کفاره [آن] مستمندان را خوراک بدهد یا معادلش روزه بگیرد تا سزای زشتکاری خود را بچشد خداوند از آنچه در گذشته واقع شده عفو کرده است و [لی] هر کس تکرار کند خدا از او انتقام می گیرد و خداوند توانا و صاحب انتقام است (سوره مائده/۹۵).

بخشش خدا (به معنای رساندن رزق به بندگان): و یهود گفتند دست خدا بسته است دستهای خودشان بسته باد و به [سزای] آنچه گفتند از رحمت خدا دور شوند بلکه هر دو دست او گشاده است هر گونه بخواهد می بخشد و قطعا آنچه از جانب پروردگارت به سوی تو فرود آمده بر طغیان و کفر بسیاری از ایشان خواهد افزود و تا روز قیامت میانشان دشمنی و کینه افکنیم هر بار که آتشی برای پیکار برافروختند خدا آن را خاموش ساخت و در زمین برای فساد می کوشند و خدا مفسدان را دوست نمی دارد (سوره مائده/۶۴). آثار انفاق در جامعه شکل ۱۰: آثار انفاق در جامعه

از جمله آثار اجتماعی انفاق می توان به تعدیل اختلاف طبقاتی و با رونق آن ربا خواری در یک جامعه خشکیده و دیگر نیازمندی در جامعه باقی نخواهد ماند: کسانی که اموال خود را در راه خدا انفاق می کنند، سپس در پی آنچه انفاق کرده اند، منت و آزاری روا نمی دارند، پاداش آنان برایشان نزد پروردگارشان (محفوظ) است، و بیمی بر آنان نیست و اندوهگین نمی شوند. (سوره بقره/۲۶۲).

از دیگر آثار انفاق برقراری عدالت اقتصادی در اجتماع است:

آنچه خدا از [دارایی] ساکنان آن قریه ها عاید پیامبرش گردانید از آن خدا و از آن پیامبر [او] و متعلق به خویشاوندان نزدیک [وی] و یتیمان و بینوایان و درراه ماندگان است تا میان توانگران شما دست به دست نگردد و آنچه را فرستاده [او] به شما داد آن را بگیریید و از آنچه شما را باز داشت بازایستید و از خدا پروا بدارید که خدا سخت کیفر است (سوره حشر/۷).

سومین اثر آن جلوگیری از فساد اخلاقی است. و در راه خدا انفاق کنید و خود را با دست خود به هلاکت میفکنید و نیکی کنید که خدا نیکوکاران را دوست می دارد (سوره بقره/۱۹۵).

چهارمین اثر انفاق آن است که باعث رشد معنوی و اجتماعی است که باعث بالارفتن روحیه تعامل و تعاون در جامعه شده و آمار جنایت و بی عدالتی که منشاء آن فقر است در جامعه ریشه کن شود: ای کسانی که ایمان آورده اید از آنچه به شما روزی داده ایم انفاق کنید پیش از آنکه روزی فرا رسد که در آن نه داد و ستدی است و نه دوستی و نه شفاعتی و کافران خود ستمکارانند (سوره بقره/۲۵۴) مثل (صدقات) کسانی که اموال خود را در راه خدا انفاق می کنند همانند دانه ای است که هفت خوشه برویاند که در هر خوشه ای صد دانه باشد؛ و خداوند برای هر کس که بخواهد (آن را) چند برابر می کند، و خداوند گشایشگر داناست. (سوره بقره/۲۶۱). به خدا و پیامبر او ایمان آورید و از آنچه شما را در [استفاده از] آن جانشین [دیگران] کرده انفاق کنید پس کسانی از شما که ایمان آورده و انفاق کرده باشند پاداش بزرگی خواهند داشت (سوره حدید/۷). به آن بندگانم که ایمان آورده اند بگو نماز را بر پا دارند و از آنچه به ایشان روزی داده ایم پنهان و آشکارا انفاق

کنند پیش از آنکه روزی فرا رسد که در آن نه داد و ستدی باشد و نه دوستی (سوره ابراهیم/۳۱). و از آنچه روزی شما گردانیده ایم انفاق کنید پیش از آنکه یکی از شما را مرگ فرا رسد و بگوید پروردگارا چرا تا مدتی بیشتر [اجل] مرا به تاخیر نینداختی تا صدقه دهم و از نیکوکاران باشم (سوره منافقون/۱۰)

نتیجه گیری

قرآن کریم آفت ها و آسیب های اجتماعی را گوشزد نموده و جهت مقابله با این کمجروی ها و انحرافات نیز سیاست هایی در کاهش و از بین بردن این عوامل بیان داشته است. در این مقاله سعی بر این بوده، آسیب ها و آفت ها و راهکارهای مواجهه با آن شناسایی و مطرح گردد. نتایج حاصل شده به شرح زیر می باشد: *حوزه های آسیب شناسی در این مقاله در پنج محور دسته بندی شده است: ۱- نبود امنیت جانی ۲- نبود امنیت روانی ۳- نبود امنیت در پیوندهای اجتماعی ۴- امنیت اقتصادی ۵- امنیت قضایی * در مبحث امنیت جانی آیات مباحثی همچون نهی از قتل، مجازات قتل، قتل به ناحق، در مقام انتقام و قصاص نباید اسراف کرد، نباید به خاطر ترس از فقر فرزندان را کشت، ظلم و ستم ناروا، ستم و بیداد گری، ظلم و ستم به ناحق و مجازات دردناک این گروه، بیان داشته که این مطالب چقدر برای قرآن مهم شمرده شده که رعایت این موازین می تواند امنیت جانی در یک جامعه را فراهم آورد. *ظلم در این اینجا به سه گروه تقسیم شده است: الف- ظلام به خویشتن ب- ظلم به مردم و سایر موجودات ج- ظلم به مکتب و دین، که عدم رعایت هر کدام از این موارد می تواند یک جامعه را دچار آشوب و آسیب های جبران ناپذیر نماید و امنیت جانی انسانها را به خطر بیندازد. *در موضوع امنیت روانی در قرآن کریم مواردی مطرح شده است از جمله (تمسخر، عیب جویی، القاب زشت، بدگمانی، غیب کردن، تجسس، نسبت ناروا) که از آنها نهی شده است که اگر این ناپایدهای قرآنی در یک جامعه جلوگیری نشود و ترویج پیدا کند انسان ها از امنیت روانی برخوردار نخواهند بود و در آن جامعه موضوع اعتماد و حریم اجتماعی خانواده دچار چالش اساسی خواهد شد. *در قرآن کریم موضوعاتی همچون، قطع رحم، شراب خواری، قمار بازی، بی عدالتی، گفتار ناشایست، بی توجهی به آسیب دیدگان، اختلاف در صراط مستقیم، اجرا نکردن دستورهای دین به عنوان آسیب های اجتماعی بیان شده که اگر در یک جامعه ترویج پیدا کند پیوندهای اجتماعی آن جامعه دچار آفت و آسیب خواهد شد. *در یک جامعه امنیت قضایی از اهمیت بسزائی به حساب می رود که اگر این موضوع نادیده گرفته شود افراد آن جامعه از حقوق خودشان برخوردار نبوده و افراد آن جامعه همیشه، خود را در معرض اتهام به اعمالی بینند که مرتکب آن نشده اند یا در صورت تجاوز به حقوقشان، نتواند در جایی دادخواهی کنند. یا در محاکم قضایی به عدالت رفتار نشود؛ چنین جامعه ای به سعادت و آرامش نخواهد رسید. در قرآن کریم بر این اصل تاکید شده است. *در موضوع اقتصاد در اسلام و دین مبین اسلام مطالبی زیادی مطرح هست که اگر بصورت عادلانه با این موضوع در یک جامعه برخورد نشود در آن جامعه فاصله طبقاتی زیاد شده و قشر محروم توسط اغنیا و ثروتمندان به اسارت و بردگی گرفته می شوند و ظلم و ستم شدت پیدا می کند و انسان از امنیت اقتصادی برخوردار نخواهند بود لذا دین مبین اسلام در این زمینه توجه ویژه داشته و آسیب ها را برشمرده و در مقابل راهکار مقابله نیز مطرح نموده است. *در این مقاله آسیب ها اجتماعی تقسیم بندی گردیده و سعی شده در ادامه راهکارهای

